

Janševo maščevanje

Lahko Janez Janša res zamenja evropsko komisarko Marto Kos in v Bruselj pošlje drugega človeka?

Piše: Jure Trampuš

Evropska komisarka za širitev Marta Kos se je te dni mudila v Sloveniji, bil je dan Evrope, dan zmage, obiskala je Ljubljano ter se, oblečena v modro barvo Evropske unije, odpravila po Poti (spominov in tovarštva). Protokolarno se je srečala z odhajajočim predsednikom vlade Robertom Golobom. »Oba veva,« je zapisala, »da lastno evropsko potovanje Slovenije kaže, kako lahko članstvo v EU okrepi demokracijo, blaginjo in varnost. Strinjali smo se, da potrebujemo širitev, da bi to obljubo podaljšali in naredili Evropo varnejšo, močnejšo in konkurenčnejšo.«

Vsi nad obiskom komisarke niso bili navdušeni. Posebno piker je bil prihajajoči predsednik nove vlade Janez Janša. Zapisal je, da bi morala Marta Kos, alias »komisarka Blanka«, zaradi »debele laži o delu za Udbo« odstopiti. In če tega ne bo storila, »bo zamenjana«.

Grožnja

Preden se posvetimo domnevnim grehom slovenske komisarke, poglejmo nekaj institucionalnega ozadja Janševe grožnje. Komisarje predlagajo države članice, predsednica ali predsednik evropske komisije pa jim na podlagi pogovorov in političnega soglasja razdeli resorje. Ko je jeseni 2024 evropski komisar na predlog vlade Roberta Goloba želel postati nekdanji predsednik računskega sodišča Tomaž Vesel, gospodarstvenik, ki je danes povezan z medijsko-poslovno skupino okrog družine Martina Odlazka, je predsednica evropske komisije Ursula von der Leyen Slovenijo pozvala, naj v Bruselj pošlje koga drugega. Potem paket novih komisarjev po zaslišanjih, kjer kakšen kandidat tudi ni uspešen, potrdi evropski parlament, o komisiji poslanci odločajo

Evropski komisarji niso predstavniki vlad članic, zagovarjajo interese celotne Evropske unije in njenih prebivalcev, ne pa samo posameznih držav. Zato jih posamezne vlade tudi ne morejo odstaviti.

kot o celoti in ne o vsakem kandidatu posebej. Nato sestavo nove evropske komisije formalno imenuje evropski svet.

Zapisano ne pomeni, da so komisarji nedotakljivi, pomeni le, da jih posamezne države ne morejo zamenjati. Komisarji lahko odidejo drugače, lahko jih k odstopu pozove predsednica evropske komisije, lahko odstopijo sami, ob hujših kršitvah jih lahko razreši tudi sodišče EU. Pri odstopu komisarja evropski parlament ne igra vloge, podobno kot pri imenovanju lahko evropski poslanci glasujejo le o nezaupnici komisije kot celote, ne pa o posameznem komisarju. To so v tem mandatu že poskušali štirikrat, a so bili neuspešni. Izvoljeni komisarji niso predstavniki posamezne države, pač pa celotne EU, zato jih države neposredno ne imenujejo in ne morejo zamenjati. Komisarji se ob začetku mandata zavežejo, da pri opravljanju nalog ne bodo zahtevali niti sprejemali navodil od nobene vlade ali podobne institucije. V Pogodbi o delovanju EU je zapisana tudi obratna zaveza, tam piše, da »države članice spoštujejo

neodvisnost članov komisije in ne poskušajo vplivati nanje pri opravljanju njihovih nalog«.

Ta evropska pravila so logična. Evropska komisija je kolektiven organ. V različnih državah EU so volitve vsako leto, zato bi bilo nesmiselno, da bi se komisarji menjali vsakič, ko se v kakšni državi članici zamenja vlada. Zadnji takšen primer je madžarski komisar za zdravje in Orbánov protežiranec Olivér Várhegyi. Po zmagi Pétra Magyarja so se v Bruslju pojavila ugibanja, da bo Várhegyi odstopil. Poleg politične menjave v Budimpešti naj bi komisar odstopil tudi zaradi vpletenosti v domnevno vohunjenje, ki naj bi potekalo v prostorih madžarskega stalnega predstavništva v EU v času, ko ga je vodil Várhegyi. A madžarski komisar ostaja na svojem položaju, preiskava evropske komisije ni ugotovila, da bi bil osebno odgovoren za vohunjenje, pa tudi novi predsednik madžarske vlade njegovega odstopa javno ne zahteva.

Seveda pa lahko komisarji odstopajo sami, včasih krivdno, zaradi političnih afer ali neprimernih potez. Tako je leta 2012, v času Barrosove komisije zaradi očitkov, da ga podkupuje tobačna industrija, odstopil malteški komisar John Dalli, leta 2020 pa irski komisar za trgovino Phil Hogan, ker je z udeležbo na elitni zabavi kršil epidemiološke ukrepe. Nekateri komisarji pa preprosto odidejo – Frans Timmermans se je leta 2023 sredi mandata odpovedal komisarski funkciji in raje odšel na nizozemske parlamentarne volitve.

Komunistična tajna policija

Vrnimo se k Marti Kos in Janezu Janši. Kdo je pravzaprav »Blanka«, ki jo je v tuitu omenil Janša, in zakaj želi zamenjati Marto Kos?

Marta Kos je že desetletja ostra kritičarka Janševe politike. Leta 2008 je v Dnevniku objavila celostranski oglas o tem, zakaj ni primeren za predsednika vlade, leta 2020, bil je to čas tretje Janševe vlade, pa je zaradi drugačnih političnih pogledov na vodenje veleposlanštva in zunanje politike protestno odstopila kot veleposlanica v Švici. Podobna politična antipatija je na strani Janeza Janše, komisarki očita marsikaj, od sorodstvenih vezi, njen brat Drago Kos je bil eden izmed akterjev v času afere Depala vas, pa do članstva v že davno ugaslem Kučanovem Forumu 21.

Komisarka je sicer lani junija v intervjuju za Mladino dejala, da je načelo evropske komisije, da komisarji ne komentirajo domačih razmer, in nadaljevala, da tokrat ne more drugače, »kot da povem, da si ne želim, da bi Slovenija ponovno

Komisarka za širitev EU Marta Kos in predsednica Evropske komisije Ursula von der Leyen / Foto: Profimedia

dobila vlado Janeza Janše, ki ima za vzornika Viktorja Orbána in ameriškega predsednika Donalda Trumpa». Zaradi njene izjave je evropski poslanec Milan Zver trdil, da je kršila pogodbe in kodeks ravnanja komisarjev, od komisije je zahteval ukrepanje. Ta se do njegovih trditev neposredno ni opredelila, vztrajala je pri stališču, da je šlo »za osebno mnenje«.

Konflikt z Janezom Janšo se je v resnici razplamenel že jeseni 2024, v času, ko so potekali postopki za njeno imenovanje. Takrat so se pojavile informacije, da naj bi bila Marta Kos v mladosti »sodelavka Udbe« s pravim imenom Službe državne varnosti. Ideja, da bi bila konec osemdesetih, takrat je zaključevala študij, pomemben špicelj tajne službe ugašajoče države in njenega režima, se zdi privlečena za lase. Raziskovalec arhivov Igor Omerza trdi drugače.

Ime Marte Kos se je namreč znašlo v zloglasni *Centralno abecedni evidenci*, v orjaškem katalogu imen, ki naj bi razkrival nekdanje sodelavce jugoslovanske tajne službe, pa tudi kopico drugih, ki to niso bili. Ta katalog je v slovenski

politični krajini znan pod imenom »Udba.net«, z njenim razkritjem pa je povezan Dušan Lajovic, pokojni avstralski poslovnež, prijatelj Janeza Janše. Razkrita domnevna evidenca je slovensko politiko stresla pomladi leta 2003, kasneje pa se je izkazalo, da je bil objavljeni seznam nepopoln, delno prirejen, hkrati pa ni jasno, kaj pomenijo številke, zapisane ob imenih posameznih ljudi.

Številka, zapisana ob imenu Marte Kos, naj bi pomenila oznako, kot trdi Igor

Vprašanje, ali je bila Marta Kos nekoč res občasna sodelavka tajne komunistične policije, je danes enako pomembno kot vprašanje, kako zanosen je bil Janez Janša na poti v Jajce.

Omerza, »registriranega vira«. In iz tega izhaja sklep, da naj bi Marta Kos delala za službo državne varnosti, kar pa je sama – na zaslišanju pred slovenskim in evropskim parlamentom – večkrat zanikala.

Igor Omerza je v začetku letošnjega leta objavil še knjigo z naslovom »Komisarka – zanesljiva sodelavka komunistične tajne policije«. V njej so objavljeni novi arhivski dokumenti, ki naj bi dokazovali, da je Marta Kos, s tajnim imenom Blanka, v Kölnu predstavnikom službe državne varnosti posredovala informacije o stanju v tej medijski hiši. Zakaj v Kölnu? Marta Kos je v začetku leta 1990 kot novinarka delala v slovenskem uredništvu nemškega radia Deutsche Welle. Delo ni bilo nič kaj posebnega, prebiral je novice in prevajala besedila iz nemščine v slovenščino. Omerza pa na podlagi (posrednih) arhivskih dokazov trdi, da tam ni bila samo novinarka, pač pa tudi sodelavka tajne službe. Trdi tudi, da je že samo dejstvo, da je odšla v Köln, povezano z njeno obveščevalno dejavnostjo. Trdi, da je Marta Kos med inavguracijskimi zaslišanji slovenskim in evropskim poslancem

govorila neresnico. A kot rečeno: da se je kdo znašel na seznamu sodelavcev ali virov nekdanje SDV, ne pomeni, da je res sodeloval. Vse te zbirke so bile namreč delo različnih ljudi, v veliki meri so zbirke nekakšnih govoric, dejanski sodelavci so podatke prirejali, da bi dokazovali, kako dobre vire imajo, spet drugič koga razglasili za sodelavca, pa čeprav so se z njim zgolj pogovarjali. Večina sploh ni vedela, da so v stiku z agentom, ki pa je o njih naredil nekakšno poročilo, šlo je za tako imenovane uradne zaznamke brez teže in pravne vrednosti, zmešnjavo resnic, polresnic, čistih izmišljotin in opravljanja.

Politična igra

Zgodba o Marti Kos za EU ni zanimiva, ni zanimiva tudi za veliko EPP, ki vsaj za zdaj ni uradno zahtevala zamenjave. O Marti Kos v Bruslju govorijo predvsem evropski poslanci SDS in NSi, pa tudi kakšen njihov kolega iz Skupine evropskih konservativcev in reformistov. Tako seveda ni naključje, da je Romana Tomc tik pred parlamentarnimi volitvami, 10. marca, v Strasbourgu predstavila omenjeno knjigo *Komisarka*, in tako tudi ni naključje, da je Milan Zver evropskim poslancem poslal poseben opomnik, kaj naj bi bilo vse narobe z mladostniškim obdobjem Marte Kos. Zverov opomnik obsega povzetek Omerzove knjige, pa tudi vprašanja, ki naj bi jih na aprilskem zasedanju odbora evropskega parlamenta za zunanje zadeve poslanci namenili Marti Kos.

SDS na zasedanju parlamentarnega odbora potem ni bila uspešna, slovenska komisarka je na odboru očitke zavrгла in dodala, da je primerna za to funkcijo. »*Opnavljanje lažnih obtožb proti meni le-teh ne naredi resničnih*,« je še dejala pred odborom. Podobno so se po novih Omerzovih razkritjih odzvali tudi pri komisiji. Ignorirali so jih – sporočili so le, da je »evropski parlament odobril njeno postavitve na položaj komisarke z enakimi postopki, ki veljajo za vse druge komisarje. Odbor za

Naslovnica knjige *Komisarka*
Igorja Omerze

zakonodajo ni odkril nobenega konflikta interesov. Drugega komentarja nimamo.«

Ustavimo se za trenutek. Kaj v resnici pomenijo obtožbe o dogajanju izpred skoraj 40 let? Koga danes zanimata SDV in Udba? Kakšen vpliv ima vse to na delo evropske komisije in na resor za širitev? Je vse to pomembno? Seveda ni, brskanje po preteklosti evropske komisarke

V vsej tej zgodbi pa je pomembna še ena podrobnost; Janša ni zagovornik Ursule von der Leyen, na predvolilnem kongresu EPP marca 2024 v Bukarešti je SDS glasovala proti njej.

je politična igra, šarada, predstava za javnost. Vprašanje, ali je bila Marta Kos nekoč res občasna sodelavka tajne komunistične policije, je danes enako pomembno kot vprašanje, kako zanosen je bil Janez Janša tistega leta, ko je kot mladinec v čast spomina na Avnoj vodil pohodno brigado na poti v Vajce. Ne prva ne drugi nista storila kaznivega dejanja.

Pomembnejše vprašanje je, kako delujeta danes. Janša bo kmalu postal predsednik nove slovenske vlade, v evropski komisiji pa bi očitno imel rad človeka, na katerega bi se lahko zanesel, ne pa nekoga, ki bi ga lahko kritiziral ali celo deloval proti njemu. Zato zapišimo znova, evropski komisarji niso predstavniki vlad članic, pač pa zagovarjajo interese celotne Evropske unije in njenih prebivalcev, ne pa posameznih držav.

Marta Kos ima za zdaj podporo predsednice evropske komisije. Je med bolj prepoznavnimi funkcionarji EU. Pred dnevi je dejala, da so izplačila Srbiji iz načrta EU za rast za Zahodni Balkan zaradi sporne pravosodne reforme za zdaj ustavljena (komisija formalne odločitve o tem še ni sprejela, res pa je, da Srbija od sprejetja spornih pravosodnih sprememb ni prejela novih izplačil). Njen resor pa je pristojen tudi za pristopni proces Ukrajine in financiranje njene civilne obnove. S političnega vidika bi bila njena zamenjava na tem mestu tvegana. Vse to Janša natančno ve. In ve tudi, da je sam ne more zamenjati. Ključni vzvodi za zamenjavo so v rokah Ursule von der Leyen.

Janša se ne bo ustavil, njegov naslednji korak bo gotovo lobiranje znotraj skupine EPP; ko bo postal predsednik vlade, bo njegov vpliv večji. V vsej tej zgodbi pa je pomembna še ena podrobnost; Janša ni zagovornik Ursule von der Leyen, na predvolilnem kongresu EPP marca 2024 v Bukarešti je SDS glasovala proti njej. V evropski politiki se takšne stvari ne pozabljajo. ×